

AL VOLTANT DE L'EDUCACIÓ PEL MOVIMENT

Apunt antropofilosòfic

José María Cagigal

Lliçó magistral que va iniciar el curs 81-82 de l'INEF de Catalunya a Barcelona el 26-X-81

La EF a la recerca d'identitat

Es fa patent que en els darrers anys l'educació física busca d'alguna manera la seva pròpia identitat. A diferents nivells de presa de consciència del problema, hi ha dades suficients per advertir una sensibilització generalitzada sobre el propi afer de l'educació física, del paper que ha de jugar en el sistema general educatiu, fins i tot de les opcions que a l'educació física l'implica com a un dels elements bàsics per una profunda renovació educativa.

En mig d'aquesta problemàtica sorgeix fins i tot el plantejament autocrític sobre la raó de ser de l'educació física com a tal; el dubte de les suficiències conceptuals que la designen. Hi ha hagut moltes propostes de substituir l'expressió «educació física» per altres més o menys equivalents.¹

Setembre, 1968. La torxa olímpica passa per Espanya de mans de José M. Cagigal

Fots aquests intents neixen de la preocupació per trobar l'objecte específic de l'educació física, i consegüentment, establir metodologia pròpia.

Hi ha una necessitat d'identificar-la com a ciència, de definir-la com a quefer pedagògic, d'estructurar-la com a ciència, de definir-la en el seu «rol» social i, consegüentment, en el seu «status» professional.

L'objecte específic: el moviment humà

En les diverses formulacions que han aparegut, i que continuen apareixent, hi ha una convergència dominant: la designació del moviment com a tasca distintiva de l'educació física («Ciència de l'activitat motora», «Ciència del moviment humà», «Psicomotricitat», «Educació motora», «Antropocinètica», «Homocinètica», «Kinantropologia».²

Claude Bouchard en el seu estudi «Ciencias de la actividad física: un

Cal buscar les opcions que impliquen l'educació física en una profunda renovació pedagògica

concepto básico para la organización de la disciplina y de la profesión» intenta identificar l'objecte específic, i elabora una definició, que és més aviat una descripció en les feines fonamentals de l'educació física: «L'objectiu de les ciències de la activitat física és el sector de l'activitat humana que consisteix en els moviments del cos, en les voluntàries i perceptibles mocions exemplificades en l'esport, jocs, dansa, exercicis graduats de desenvolupament, entrenament, educació, certes formes de treball privat, locomoció, recreació física, «performance» i preparació per la «performance», acondicionament físic, rehabilitació física i motora, «Per això —afegeix— l'objecte de les ciències de l'activitat física és aquesta porció de la realitat humana en moviment». Segons això, l'especificitat de l'educació física dins de la tasca educativa general seria el moviment; és a dir: l'educació física enfront d'altres quefers educatius seria l'acció educativa pel moviment (o mitjançant el moviment o centrada en el moviment). Com a ciència pedagògica —especificada quant a objecte propi— és l'home en moviment, o capaç de Moure's, o en referència al moviment.

No és pura casualitat, sinó conseqüència dels profunds llaços de vinculació antropològica que en gran part els identifica, que l'esport, coincidint en això amb l'educació física, estigui trobant la seva primera raó humana, el seu primer per què filosòfic, base de tot el seu desenvolupament i floriment social, en l'exercici físic, és a dir, en l'ús i pràctica de les capacitats de moviment corporal de l'ésser humà. L'home es un ser movable i movedís (projectat a moure's), se-movent (per no dir auto-mòbil), cridat a moure's consegüentment que necessita moviment.

Un dels principis taxonòmics de la humanitat —com de la major part dels animals especialment les espècies superiors— és l'automoviment. Es constituïu essencial de la vida. Si ho dividim, seguint una prestigiada classificació d'enorme realisme, en activitat que es necessita realitzar per subsistir (la lluita per la vida, busca de l'aliment, defensa contra agressions, etc.) i activitat que bróta espontàniament com un broil biològic (per pura expansió, malbaratament, vital, plaer...) ens topem amb un tipus d'exercici físic, de moviment corporal, no executat per imperatiu d'una subsistència, sinó d'espontània originalitat biològica, o psicobiològica. Aquest és *l'acte raó primer* de l'esport. Després l'esport s'estableix com a costum social, com a ritu cultural; s'institucionalitza, es converteix fins i tot en estructura social, en sistema social, amb major o menor transcendència segons els pobles, a vegades amb colpidor desenvolupament, com en el segle XX. Segons això ha de ser abordat des de diferents lents científiques i culturals (sociologia, dret, psicologia, política, economia, etc.) L'esport es converteix en una activitat humana quasi generalitzada, objecte de macroorganització i estudi des de totes les ciències socials. Però sempre hi ha l'acte humà capital, base de tot l'edifici macroesportiu: que s'exercita movent-se, sense estricta necessitat per a la subsistència immediata. Aquí hi ha el moviment espontani, natural, original (no importa quina sigui la seva explicació última, biològica, adaptativa, de preparació per la vida...).

La EF i l'esport convergeixen en el moviment

Educació física i esport es troben en el moviment. Millor seria dir, des d'aquesta arrel s'entronquen. Reformats

ambdós quefers (educació física i esport) a aquesta, la seva primera font, s'identifiquen; encara que després passin a ser conductes humanes diferents, a causa dels seus diferents objectius: l'educació física, tasca d'ajudar al desenvolupament personal; l'esport simple expressió personal o de grup humà. Una vegada establerts, organitzats i desenvolupats tots dos, no són, ja la mateixa cosa. L'educació física no és esport. Però ambdues estructures surten d'una mateixa realitat antropològica: l'home en moviment.

Només en aquest nivell de consideració poden explicar-se alguns fets succeïts en l'àmbit professional de l'educació física, per exemple la determinació presa fa una dècada per l'Associació Acadèmica de Professors d'Educació Física, de les universitats de la República Federal d'Alemanya, que van canviar en totes les seves institucions universitàries la denominació d'Instituts d'Educació Física per la d'Instituts de Ciència de l'esport. El cor d'aquesta ciència, que coincideix en contingut i objectius fonamentalment amb la clàssica «educació física», es el conjunt de matèries pràctiques educatives que a Alemanya es denominen avui dia «Sportpädagogik». En comptes d'una conversió de l'educació física en pràctiques tècnicoesportives, es tracta aquí d'una recuperació a favor de l'esport de tota la seva original riquesa humana com a activitat corporal.

No sense motiu, en el principi d'una reflexió sobre el moviment, he retingut aquesta al·lusió a l'esport. Més endavant es veurà per què.

El centre de l'activitat educativa és el cos

Es comença a generalitzar el descobriment —ja antic per certes minories

L' EF té la tasca d'ajudar el desenvolupament humà, l'esport és l'expressió motriu personal o bé de grup

pedagògiques— que en el centre de l'activitat educativa hi ha la corporalitat; o més planerament, el cos. El prestigi multiprofessional de la «psicomotricitat» n'és un exemple. Psicòlegs, psiquiatres, assistents socials, puericultors, pediatres, mestres i, sobretot, professors d'educació física acudeixen apressats davant qualsevol convocatòria d'un seminari de psicomotricitat. Benvingut sigui aquest moviment—encara que hagin sorgit casos de descarada comercialització—. El més important és que avui s'accepta que el coneixement del moviment corporal, com a capacitat i com a acte, el seu estudi, el seu tractament pràctic, es troba en l'origen mateix de l'ajuda que l'espècie humana ofereix als seus congèneres necessitats, els nens. L'original tasca educativa, la primera que s'aporta, al marge de metodologies conscients, és corporal, corporalitzada, per mitjà d'estimulació sensorceptiva acompanyada de moviment i cadència. «Entre les sensacions més transcendents per al lactant —afirma Harry Bakuin³— hi ha les cutànies i kinestèsiques».

«El nen ve al món —aclara Ashley Montagu⁴— dotat d'un sentit Kinestèsic clarament desenvolupat, i totes les proves —experimentals, personals i anecdòtiques— de què disposem, demostren que, igual com aprenem a parlar escoltant a tots els que ens envolten, les nostres respostes davant l'estimulació dels exteroceptors cutanis y dels propiceptors musculars depenen en un alt grau de les nostres primeres experiències o del primerenc condicionament a què s'han vist sotmesos tals sistemes sensorials. És possible que la manera de caminar d'una persona, de tibar el cap i les espatlles, i els moviments que imprimeix habitualment als membres i al tronc, es trobin relacionats amb les seves primeres sensacions. Se sap, per exem-

ple, que l'individu delerós mostra ja, des de l'infantesa, una forta tendència a efectuar moviments rígids, a mantenir els músculs en tensió, a aixecar massa les espatlles i a mirar fixament. Tals reaccions estan associades, en freqüents casos, a certa pal·lidesa i sequedat de la pell, així com a d'altres trastorns cutanis.

Aquestes són les raons per les quals el moviment humà ha de ser estudiat des de tots els angles, amb prioritària intenció educativa.

La vida s'identifica amb el moviment

La vida sencera és moviment. És una constatació feta ja des de la gran filosofia d'Heràclit. Tot es mou, tot flueix, tot evoluciona, marxa, es desenvolupa, progressa. Fins i tot s'ha arribat a identificar la vida mateixa amb el moviment. Enfront dels antics mètodes per detectar la mort mitjançant la paralització cardíaca, avui s'agafa com a indicatiu definitiu de mort la manca d'activitat cerebral, de moviment cerebral.

El moviment inunda el macrocosmos i envaeix les últimes subtileces del microcosmos. Cada nou descobriment dels grans desplaçaments siderals ens deixa bocabadats. Hi ha moviment intracel·lular i intramolecular, però quan parlem de moviment humà com a objecte d'una ciència i com a centre d'una tasca educativa, ens referim a un àrea molt concreta, que podria ser resumida en la translació total o parcial de l'aparell locomotor, sense prescindir de la immensa varietat postural (fins i tot en la seva dimensió estàtica), essent aquestes postures decantacions del moviment.

Però l'home es mou de mil maneres. Hi ha moltes causes diferents del moviment: no és el mateix saltar d'alegria com ho fa el nen de tres anys perquè li han promès un premi, que saltar sobre un llistó a dos metres

d'altura; ni córrer darrera una pilota als dos anys que fer-ho en una final intercontinental. ¿Quant queda en aquesta acció esportiu-espectacular dels elements lúdics de les carreres infantils? No és el mateix el fet d'abraçar de joia a una amigueta als cinc anys que alçar en braços a la «partenaire» en una dansa acadèmica. ¿Què queda en aquest últim gest de la vivència del primer? L'home no té no més milions de possibilitats mecàniques de moure's total o parcialment sinó, sobretot, mil raons vitals i culturals, mil estímuls (uns exògens, d'altres endògens). Alguns són moviments biològics i n'hi ha d'altres que són socioculturals; uns són necessaris com a expressió de vida, d'altres ho són per adaptació; alguns, també, són pur caprici. Si una persona no s'ha exercitat en caminar amb cert equilibri seguint una línia recta, mai no podrà travessar un rierol sobre el tronc que fa de pont rudimentari. Si no ha assimilat mil formes de moviment, la seva capacitat d'acció en la vida quedarà molt limitada.

El per què i els per a què dels diversos moviments

Per això, abans de l'establiment de mètodes de aprenentatge motor, de pràctiques pedagògiques psicomotors, és obvi plantejar-se el per què i per a què d'uns i altres moviments. És necessari conèixer la immensa gamma biomecànica del moviment humà, però essent conscients del fet que no estudiem una màquina, sinó una persona, en la raó de moviment de la qual hi ha una biologia, una espontaneïtat, una adaptació, una cultura, una artificialitat demandada, una necessitat de supervivència, una dilapidació vital. El joc de moviments a través del qual actuem constantment és molt complex i, sovint, es barregen en l'acció múltiples causes.

***El 1977 es va celebrar a Madrid
el Congrés Internacional d'EF***

A la fotografia: Audiència de Sa Majestat Joan
Carles I en aquest motiu

L'original tasca educativa és corporal: les primeres respostes del nen depenen de les estimulacions sensoperceptives

Els variadíssims tipus de moviment que l'home produeix poden ésser centrats en quatre grans patrons: *espontani, natural, artificial, i tècnic*.

Hi ha moltes més adjectivacions que especifiquen diverses formes de moviment (anatòmic, voluntari, adquirit, desencadenat, induït, lliure, forçat, obligatori, sincronitzat, cadenciós, rítmic, etc.). Més endavant es veurà com poden ser integrats en els quatre grans patrons enunciats.

Com que l'objectiu d'aquesta reflexió és educatiu, és a dir, no es tracta d'una simple anàlisi racional, sinó d'una exploració dirigida a determinades conseqüències pedagògiques, en comptes de descripció conceptual en forma de deducció analítica, acudim directament a la realitat quotidiana.

Hi ha una confusió molt generalitzada entre moviment espontani i moviment natural, i aquesta grollera confusió sol originar grans errors pedagògics.

Allò que és artificial s'oposa al que és natural; el que és reactiu a allò que és espontani. El que és tècnic ja no és espontani, i pot servir tant per generar un artifici adaptatiu o capritxós com per recuperar la condició natural. Quan una senyora corre pel carrer darrera l'autobús que arrenca, corre *espontàniament*, sense assimilacions ni preocupacions tècniques (almenys, si mai no es va entrenar per córrer). Malgrat això, però, *no corre naturalment*. Els condicionaments del vestit, sabates de taló, asfalt, etc; l'allunyen de la naturalitat. Generalment, tots realitzem en la nostra vida quotidiana els moviments de córrer i caminar, moviments naturals de la condició humana. Encara que ho fem amb una total espontaneïtat, normalment no ho fem amb puresa de moviment natural.

Moviment espontani, moviment automàtic

Tampoc no s'ha de confondre el fet espontani amb el que és automàtic: un moviment espontani pot ser automàtic, però pot ser alhora voluntari. El moviment espontani es pot dividir precisament en automàtic (de caràcter reflex o de simple expansió tònica) i en voluntari. En la base del moviment espontani hi ha els ritmes biològics (cerebrals, cardíacs, respiratoris, etc. i, en la seva base, els propis ritmes cel·lulars i tot moleculars). Sembla que hi ha algun comandament subcortical, principal responsable d'aquests ritmes biològics tot i que, darrerament, es considera amb respecte la suposició d'una concomitant autoritmitat en els propis elements constitutius del teixit nerviós⁵. Però hi ha molts moviments voluntaris que cauen netament dins del concepte de moviment espontani; quan es doni l'ordre cortical es segueix sense interferències en el moviment. Precisament a partir d'aquests moviments voluntari-espontanis és com s'explora l'anomenat *ritme espontani* (o «compàs espontani») característic de cada persona⁶.

En aquestes exploracions s'escullen sempre moviments voluntaris simples, en l'execució dels quals no hi hagin influït —o ho hagin fet molt poc— adaptacions culturals a una manera de viure allunyada de la naturalesa humana. És a dir, s'escull un moviment espontani que encara sigui natural.

Els límits entre el natural y el cultural en el moviment

L'home realitza molts moviments que es poden considerar en puresa natural. Per exemple, perquè no hi hagi cap mena de dubte, tots aquells semblants als que fan els monos antropoides.

Tot i això, la cosa no queda del tot clara. Certs moviments de braços, tronc i cap conserven la seva similitud, però hi ha també diferències per exemple, en la manera de caminar: els monos, quan caminen, es balancegen necessàriament més que l'home, ja que el més elevat pes relatiu de les extremitats superiors canvia les seves possibilitats biomecàniques respecte a l'home. Una persona que camini «estil mono» no té la manera més elegant de caminar, ni la més natural. Aquí és on la ciència biomecànica pot fer una gran aportació; els moviments realment naturals són aquells que concorden amb les demandes biomecàniques —respectant sempre les capacitats i coordinacions nerofisiològiques—. Però aquesta mecànica no està mai allunyada de la substància que l'especifica: els impulsos instintius, l'emotivitat, el sentiment, la intel·ligència, la raó.

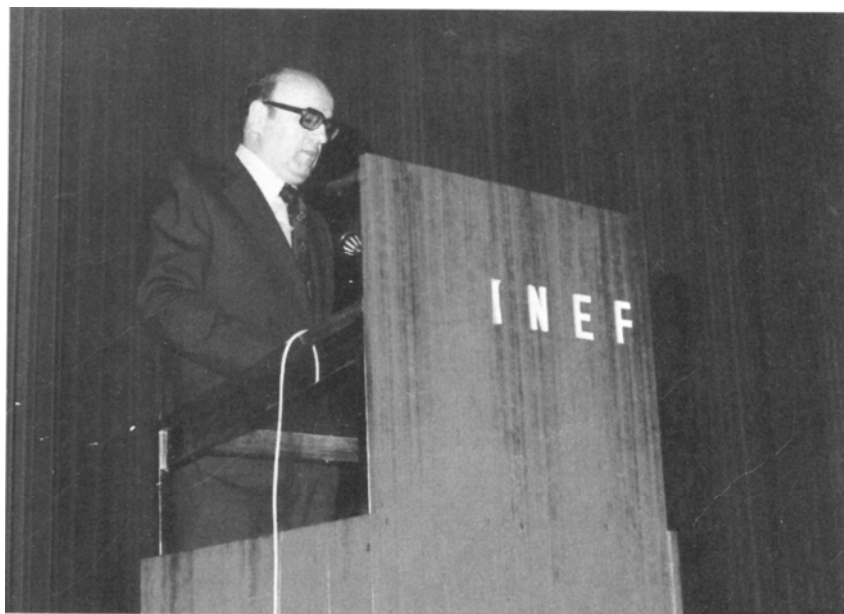
Topem amb un problema amb el qual hem d'accedir necessàriament: el dels límits entre naturalesa i cultura. Hi ha evolucions culturals, elaboracions culturals, que allunyen l'home de la natura. Però no totes les transformacions culturals desnaturalitzen l'home: el gran desenvolupament cortical, amb totes les seves conseqüències intel·ligents, va ser naturalesa humana, és naturalesa humana. Les creacions de l'home, els seus invents i organitzacions, han estat conseqüència de la seva intel·ligència *natural*. Quan es pot parlar de veritable artifici enfront de la naturalesa? Moltes conductes derivades d'aquesta capacitat d'organització segueixen essent naturals, però és indubtable que moltes altres conductes, moltes d'aquestes referents al comportament corporal, són un veritable artifici: caminar amb talons de deu centímetres, amb faldilles estretes;

El joc de moviments a través dels quals actuem és molt complex i respon a múltiples raons vitals corporals

portar a l'estiu un vestit amb jaqueta i corbata; no fer esforç físic durant mesos ni tan sols per pujar a un segon pis gràcies a l'ascensor; alimentar-se a l'estiu amb una dieta carregada de greixos animals, hidrats de carboni i fècules; etc. Hi ha mil costums que amb tota evidència no afavoreixen, sinó que degraden, la conducta corporal, empeteixen i deterioren la capacitat física humana.

Hi ha un fet clau en la història de la cultura: la trobada de l'home amb la màquina. Fou en realitat una invenció, però una invenció l'efecte de la qual ha resultat, de rebot, tan enorme, que ha fet trontollar a la pròpia humanitat.

Una de les enormes mostres de la intel·ligència humana va ser l'ús d'instruments. La manifestació de la raó amb una clara distinció de les conductes dels altres animals, molt per sobre de l'ús d'utensilis, de la construcció d'habitacles (moltes espècies animals construeixen habitacles i nius complicats), va ser la utilització d'instruments per pintar a les coves.⁷ Era el pas definitiu del signe natural al símbol intel·ligent; era un ús d'instruments sense una finalitat utilitària immediata, sense urgència de subsistència. Constitueix precisament el primer acte artístic, i esportiu alhora, de l'home (l'art i el vertader esport es troben molt més identificats del que es pensa). L'instrument es perfeccionà, es va convertir en màquina; l'home estalvià energies gràcies a ella. La màquina es va fer complexa y difícil; l'home va haver d'adaptar la seva intel·ligència a la màquina. Van sorgir les professions tecnològiques, la burocràcia, els especialistes, cada vegada més importants, més imprescindibles. La intel·ligència humana va haver d'adaptar-se a l'artifici. Es produïa l'allunyament per part de l'home, en la seva esfera

superior intel·lectual, de la seva naturalesa mateixa.⁸

La escissió de l'home i la natura: la màquina

En aquesta servitud de l'home envers la màquina, creada per ell mateix pot ser que s'hi trobi el molló d'arrancada, el punt d'escissió de l'home amb la seva naturalesa. El maquinisme- (quant a servitud de l'home envers la màquina) és una classe de desnaturalització. Erich FROMM comença el seu llibre *La revolució de l'esperança*⁹ amb aquest solemne avís: «un espectre està a l'aguait entre nosaltres i tan sols uns quants l'han vist clarament. No es tracta pas del vell fantasma del comunisme o del feixisme, sinó d'un nou espectre: una societat completament mecanitzada, dedicada a la màxima producció i al màxim consum de materials i dirigida per màquines computadores» Pertany també a una

altra obra de FROMM un diagnòstic xocant segons el qual l'afició selectiva de moltes persones a les màquines, la crida de les quals els atrau més que els éssers vius, és indicatiu d'autodestrucció, sovint útil per detectar síndromes depressives.¹⁰

La civilització maquinitzada és la que ha obligat l'home a sortir de l'hàbit natural. Els moderns corrents ecologistes, a part de les seves més o menys grans implicacions en oportunismes polítics, són, en el fons, una protesta nascuda en l'inconscient col·lectiu d'una humanitat que s'adona del perill. Empobrir l'entorn ecològic suposa un desmantellament suïcida del propi hàbit humà. Però més propera que aquesta desnaturalització ecològica, més alarmant encara, és la desnaturalització de l'organisme individual mateix. El trencament amb el propi comportament natural és una automutilació que pot esdevenir letal.

L'home, amb les seves especialitza-

cions i superespecialitzacions professionals, ha anat delegant moltes facultats de la seva intel·ligència als especialistes respectius. Pensar, calcular, enginyar sistemes de vida, adaptar-se a noves situacions, explorar, construir el propi habitatge, cantar, pintar, dansar...són coses que pertanyen a cada especialista en el seu cas. I en aquesta empobridora delegació de facultats hi ha també l'abandonament de l'activitat corporal, que no desemboca només en una progressiva incapacitació física, a la conversió del cos en un paràsit, font de xacres que s'hauran de foragitar amb el fàrmac, sinó, a una mutilació també intel·lectual. La pèrdua d'habilitat manual, de destresa en els moviments corporals naturals és una mutilació de la intel·ligència mateixa. L'home no es va fer intel·ligent només parlant, sinó actuant, exercitant-se, movent-se, manipulant.

La intel·lectualització cortical no va ser un afegit, una superestructura muntada sobre preexistents realitats sensorceptives, locomotores i emocionals, sinó que significà un nou producte, una nova realitat. Les mateixes sensorceptivitat, locomoció i emotivitat es van fer intel·ligents. La cursa de l'home no és la cursa d'un animal amb una intel·ligència humana sobreafegida, sinó que és una nova manera de córrer, la de l'home, no només diferenciada per la seva específica contextura corporal i la seva particular locomoció, sinó quant a que és un ésser intel·ligent que corre; la pròpia cursa és intel·ligència.

El cos humà, i principalment la mà, és un fet tan intel·ligent com la paraula.

L'home delegà aquesta acció intel·ligent als gremis corresponents i, encara pitjor, als aparells «ad hoc», i es va empobrir amb el final del seu exercici personal.

La castració del moviment humà

Un dels grans perdedors en l'allunyament de la naturalesa ha estat el moviment o, més precisament, l'home quant a la seva capacitat de moure's. Principalment en els segles de la gran industrialització (XIX i XX) s'ha arribat a la castració del moviment humà. Assistim als grans progressos medicinals, farmacològics, biogenètics i, simultàniament, a un empobriment de la condició natural i intel·ligent de moure's.

L'infant de les ciutats contemporànies creix i es desenvolupa en uns pisos reduïts, plens de restriccions de moviment. Pràcticament no pot saltar i encara menys córrer. Se li comencen a imposar restriccions sobretot des de l'època del gateig. Sovint el paviment fred de rajol o rajola es converteix en suport inhòspit per al seu desenvolupament motor. Veu molta televisió; a vegades, proves esportives. S'omple prematurament d'imatges cinètiques visuals, però no d'experiències i vivències cinètiques. S'accentua el desequilibri entre informació visual i informació propioceptiva.

L'auge de l'esport-espectacle, malgrat les abundants lacres de comercialisme, politicisme i frau, seguirà creixent perquè l'home, deficitari en la seva necessitat de moviment, se sent més àvid que mai d'al·licient cinètic, encara que sigui en la seva qualitat succedània de simple informació visual. Això li permet almenys certa identificació amb els herois del moviment, els campions. Aquests resulten inherents a la societat contemporània no només com a artificial producte de consum manipulat per interessos comercials això és veritat— sinó, sobretot, perquè funcionen com a mecanisme de defensa alliberador de l'home actual, empobrit en la seva capacitat cinètica, subnormal en moviment.

En la seva identificació amb l'heroi fort, veloç, hàbil, destre, el nostre home ciutadà se sent justificat.

Precisament l'èxit comercial del campió fabricat està garantit gràcies a aquesta profunda necessitat antropològica de l'home contemporani.

L'explosió durant l'última dècada de les modes populars d'exercici físic natural (principalment el *jogging*) són una prova que l'apacament que l'home sedentaritzat experimenta gràcies a la seva identificació amb el campió no és suficient. El desequilibri provocat per la generalitzada hipodinàmia ha fet que es trenquin els hàbits sedentaritzats, i l'home, revestit amb la seva nova indumentària ritual, el «xàndal», s'ha llançat a córrer on ha pogut: parc, plaça, carrer o suburbi. Una intel·ligent educació física, menys reduïda a topografies orgàniques i anàlisis motores quantificades, haurà de tenir molt en compte aquests moviments.

Enmig de tantes conquestes aconseguides per l'home, de tants enlluernadors avenços científics, heus aquí aquest calamitos estrall en la pròpia carn millor dit—: la persona subnormal en moviment.

L'EF i la restauració de la riquesa motriu

Una de les greus tasques de l'educació física és la restauració de la riquesa motora. Apareix aleshores l'estudi del moviment i la seva conseqüència necessària: la seva tecnificació.

El moviment *tècnic* és simple conseqüència de la ciència del moviment. Al principi mitjançant observació i experimentació, després amb la investigació, s'ha arribat a conseqüències provades sobre mètodes i procedi-

La confusió entre moviment natural i moviment espontani origina greus errors pedagògics

A la foto: Novembre de 1979, Ricardo de la Cierva i Mariano Yela presenten el llibre "Cultura intelectual y cultura física"

ments cinètics. Els múltiples estudis han originat diversos sistemes i una sorprenent riquesa d'escoles. No és la intenció d'aquesta exposició procedir a una anàlisi d'aquests mètodes i escoles. En tenim prou per al nostre objectiu amb constatar que des de la dècada dels seixanta, principalment a partir dels mètodes psicocinètic i psicomotoricista —amb Mucchielli, Le Boulch, Vayer, Picq i Legido en l'àrea europea i Cratty, Moston, Singer i Oxendins en l'àmbit del "motor learning" americana—, es posa en evidència que enfront del gest motor estereotipat, repetitiu, generalment induït des de fora, és rellevant el moviment original, personal, creatiu, viscut més plenament que el clàssicament après després de rebre un ensenyament informatiu-analític o per la limitació d'un model executant. Aquests van realitzar en el camp de l'educació física alguna cosa semblant al que cinquanta anys abans feia la Isadora Duncan i en Rodolf Laban, promoció, enfront de la dansa clàssica (principalment el "ballet") tancada en moviments estereotipats i tècniques d'execució repetitives, la dansa lliure i natural, seguidora de l'espontània demanda personal.

La creativitat, entesa com a experiència activa personal, autònoma i espontània de l'alumne, s'erigeix com a principal dogma de les escoles psicomotors. No es tracta de compendiar aquí els múltiples arguments pedagògics, psicològics, biològics o socials emprats a favor d'aquest corrent, molt d'acord tots ells amb la tendència dominant en la pedagogia contemporània (com a mínim en teoria). Enfront de l'adquisició d'habilitats concretes, de coneixements informatius, d'adap-

tació primordial a determinades conductes socials o a destreses esportives estereotipades, el corrent psicomotor destaca el moviment interioritzat, la més gran implicació de la persona intel·ligent en el gest motor, la creació d'aptituds bàsiques útils per a diferents circumstàncies de la vida, l'atenció a les necessitats reals de l'alumne, a les demandes reals del grup, la llibertat en el moviment voluntari. Són objectius que coincideixen amb les grans línies en què s'han decantat els corrents oficials de l'educació, almenys internacionalment i en el pla teòric. Així tot el moviment de *Lifelong education* patrocinat per la UNESCO, insisteix en la creativitat, formació d'aptituds i, sobretot, d'actituds bàsiques, l'atribució de menys importància a aprenentatges i sabers concrets, a la cultura de coneixement informatiu, el més gran cultiu de l'autonomia personal, la formació, des de la primera escola,

d'un home no adaptat, sinó adaptable. Hauria d'insistir en el fet de com, per a tot aquest panorama de fonda educació de la persona, l'educació física pot resultar no ja una base sobre la qual s'hi acomodi la resta de l'educació —màxima concessió a la que arriben algunes persones que es consideren molt comprensives—, sinó el primer sistema total i coherent d'educació."

El moviment tècnic natural

Es pot denominar correctament (amb tota la relativa correcció de llenguatge permesa per la imprecisió lingüística que hi ha en qualsevulla aplicació concreta en aquests camps) moviment *tècnic*, o *tecnificat*, "aquell gest motor acceptat com a conseqüència de la ciència. Pot ser un gest motor *incorporat* en l'aprenentatge pedagògicomotor, o pot ser un gest *natural* que la ciència, simplement, ha confirmat, o que la ciència ha redescobert. En el

***L'esport-espectacle seguirà creixent,
perquè l'home, deficitari en la seva motricitat,
és més àvid que mai d'al·licients cinètics***

primer cas, el gest tècnic s'incorpora a la gamma dels propis moviments a raó de múltiples utilitats: costums socials (modes vigents, cerimonials, dances...), execucions tècnico-esportives, adaptacions laborals, etc. En aquests casos aquest moviment o aprenentatge té el caràcter de moviment és a dir, no estrictament natural, tot i que no hagi d'anar necessàriament contra la naturalesa. En el segon cas, el moviment tècnic té com a objectiu el fet de poder recuperar per a l'home un gest o conjunt de gestos naturals perduts. Un exemple: gran part del progrés assolit en els últims cinquanta anys en la tècnica de les curses de velocitat és degut a l'observació de la cursa en certs animals superiors. La contemplació de filmacions de competicions olímpiques d'inicis de segle indueix gairebé a la hilaritat en observar la manera ruda, grollera, poc tècnica i gens elegant en la qual corrien aquells senyors. L'opinió dels atletes actuals que tenien una tècnica rudimentària. Tanmateix, el que passa és que aquells competidors de fa setanta anys corrien gairebé sense tècnica, amb espontaneïtat, pràcticament com corre actualment qualsevol home que no hagi "après" a córrer. L'avantatge dels atletes actuals és que els tècnics els han ensenyat a córrer més d'acord amb la naturalesa. L'arc traçat pel seu genoll és molt més ample, més circular; la "manera de batre el terra amb els peus, més potent; la sincronització de moviments del tren inferior amb el tren superior, tronc i fins i tot, cap és més depurada, molt més semblant als cavalls de curses. Aquí la tècnica ha servit per reconvertir el moviment humà, empobrit pel maquinisme, en més *natural*.

Es podrien explicar exemples d'altres modalitats esportives que confirmen

L'educació física pot resultar el primer sistema total i coherent d'educació humana

aquesta tesi. Aquest fet és corrent sobretot en esports el gest bàsic dels quals és natural. Malgrat això, a d'altres modalitats consistents en adaptacions artificials o en jocs complicats, la tècnica deriva cap a l'artifici.

El moviment tècnic antinatural

Sense sortir de l'atletisme, i en una modalitat amb el substantiu més natural de la locomoció, "marxa", la tècnica condueix a un artifici que gairebé es podria anomenar antinatural. La marxa és la forma de desplaçar-se naturalment a certa velocitat (quatre, sis o vuit quilòmetres per hora). Quan l'home es desplaça a més de dotze, la forma natural de locomoció és la cursa, és a dir, amb l'enlairament simultani de terra dels dos peus, encara que la batuda sigui alternativa. El fet de mantenir sempre un o altre peu a terra, distintiu de la marxa en front de la cursa, impedeix a l'home assolir velocitat. Per això fer cursa competitiva en forma de marxa és, en certa manera, antinatural. Aquesta és la raó per la qual la investigació biomecànica, per tal d'obtenir el màxim rendiment en competició de marxa atlètica ha desplaçat l'home del seu moviment natural. Per assolir els catorze quilòmetres per hora en marxa atlètica és absolutament necessari emprar la tècnica dels actuals competidors. És una tècnica molt depurada, adaptada a un subtil artifici. Aquest breu comentari no vol dir que, personalment, consideri que la marxa atlètica hagi de desaparèixer. L'home és capaç de moltes gestes, no sempre purament naturals. A més, és distintiu de l'home el fet de ser capaç de superar la naturalesa. Hi ha més artifici i antinaturalitat que en la marxa atlètica en d'altres modalitats esportives, per exemple en alguns aparells de gimnàstica esportiva.

Aquesta pot ser la raó de l'auge de la

gimnàstica rítmica, rèplica a l'artificialitat de l'esportiva, i indubtablement més natural que aquesta darrera. Però és curiós comprovar com la supercompetitivitat condueix, sense voler-ho, a l'artifici, i com alguns estereotips de la gimnàstica rítmica mateixa, als vint-i-cinc anys de la seva creació com a modalitat independent, l'allunyen del moviment natural.

Aquest risc de desnaturalització del moviment esportiu passa, principalment, a alts nivells. En altres nivells d'execució, la tècnica esportiva en general afavoreix l'enriquiment gestual i ajuda a resoldre, de la manera més natural possible, l'execució d'exercicis adaptats a instruments o condicions artificials. La pràctica de diversos esports enriqueix la motricitat de l'individu, a més d'altres beneficis orgànics i psíquics. L'assimilació de diverses tècniques no només capacita per a execucions de diversos moviments estereotipats, sinó que eixampla les destreses generals.

La transferència de les habilitats motrius

El fet d'entrar en el fascinant capítol de la transferència suposaria sortir d'aquesta somera anàlisi dels diferents tipus de moviment. ¿Què s'aprèn, a part del moviment repetit, en l'aprenentatge, acció motora? ¿Serveix per a d'altres modalitats motores? ¿A quines edats hi ha més transferències de gestos apresos cap a d'altres usos, i fins a quin grau d'adaptació específica? Aquestes i d'altres mil preguntes estan en la base d'aquest ampli tema de la transferència, sobre el qual s'investiga molt, però en el que, a part de les actuals metodologies específiques, és necessari també el fet de plantejar-se reflexions d'antropologia cultural i filosòfica.

La diversificació dels diferents tipus de

moviment no es produeix tant en el seu resultat final com en el seu origen, en el seu inici ontogenètic. L'home, quan actua, fusiona totes les seves capacitats originals i tots els seus aprenentatges. Un gest motor adaptat a la vida és, moltes vegades, una fusió de gestos parcials de divers ordre. Quan es neda en el mar per pur plaer —no per competir, per exhibir-se o per provar-se— es realitza una conducta motora complexa, composta per gestos motors d'origen divers. Quan ja ha cristal·litzat la conducta motora d'un adult és molt difícil establir els límits entre els seus moviments biològics, espontanis o tècnics. En determinats casos, és fàcil la distinció: però en molts d'altres, no es pot arribar a la perfecta dissecció i classificació motora. Hi ha moviments adquirits (reflexes o operants) incorporats de tal manera a la conducta individual que es converteixen en conducta espontània i podrien ser considerats com a naturals.

Fins i tot els moviments tècnics i espontanis mateixos no són necessàriament contraris. Una de les condicions imprescindibles per a la utilització òptima dels aprenentatges tècnics és el que, d'una manera una mica impròpia, els tècnics esportius han denominat automatització. Una bona assimilació tècnica es considera assolida quan l'acte motor s'independitza el més possible de la seva consideració conscient. "Aquesta jugada s'ha de realitzar adormit" és una frase eloqüent de qualsevol entrenador esportiu. A aquest nivell d'assimilació de conductes motores, un moviment, fins i tot supertecnificat, es pot haver convertit gairebé en espontani. Un bon saltador d'altura que, en fugir de l'embestida d'un toro, ha de saltar un filat d'1,60 metres, probablement ho farà

Intervenció al National Education Association, Washington, 1968. Congrés internacional de Psicologia de l'Esport

emprant, almenys en part, la seva tècnica atlètica. Pel fet de tractar-se d'una fugida instintiva davant d'un perill gran, indubtablement executa un salt espontani.

Una metodologia pedagògica basada en la singularitat del moviment humà

Aquestes singularitats del moviment humà han de ser enteses, de cara a una operativitat educativa, a partir de la gran tasca que és competència, en primer terme de l'educació física contemporània: que l'home recuperi la seva riquesa motora, amb tot el que això porta implícit d'equilibració intel·lectual i rehabilitació psíquica. Ens trobem en plena fase —encara que l'expressió sigui forçada— d'alfabetització motora". Perquè assistim, certament, a una espècie de generalitzat analfabetisme del moviment en els països industrials. Per això, en principi, qualsevol exercici és bo. No és tan important quin exercici faci l'home mentre que en faci. Tots els esports són, en principi, igualment vàlids, tot i que n'hi ha de més complets que altres, però això és una qüestió secundària, encara que no pas desprezable.

Sobre els corrents psicomotrius

Hom ha d'esforçar-se per aconseguir una metodologia pedagògica, unes argumentacions motivants, una incidència en l'organització general educativa tals que llancin l'home actual a la recuperació del seu moviment perdut. Aquest és el singular "paradís perdut" de l'educador físic que s'ha de tornar a reimplantar. És necessari canviar actituds (potser sigui oportú incorporar a l'acció educativa, juntament amb metodologies específiques, els

moviments espontanis que la moda del nostre temps posa en mans del reactivador cinètic el "jogging", principalment), igual com la gimnàstica clàssica estereotipada de començament de segle va haver de cedir davant l'evidència dels corrents psicomotrius. De la mateixa manera, potser aquests darrers hagin de baixar d'algunes autosuficiències i reconèixer la vàlua com a profunda pedagogia de tals moviments espontanis, no científics, però, potser, d'assenyalada significació històrica.

En realitat, la distància que separava els moviments de l'educació física clàssica dels corrents psicomotricistes no és tan gran com s'ha cregut. Uns i altres tendien a que l'home maquinat, sedentaritzat i sectorialment intel·lectualitzat recuperés el seu hàbit motor. Això és el que havien entès Mercurial, Victoino da Feltre, Luís Vives, etc., fet que van tornar a recalcar Guts Muths, Amorós, Jahn, Ling i tots els seus respectius seguidors. Aquesta va ser la gimnàstica que, més o menys evolucionada o innovada, es van trobar els psicomotricistes. L'aportació d'aquests sembla que ha completat el sistema: han incorporat, conscientment o inconscient, elements vàlids de ciències humanes i socials, la psicologia, la biologia, la sociologia. Però no s'han de menysprear les grans riqueses i tradicions metodològiques ja existents. Per refusar s'ha de conèixer el que es refusa. Aquesta és una de les grans fallades en les que comencen a caure, no pas els creadors d'escola, però sí alguns dels seus seguidors. A vegades s'entén malament el significat de la creativitat en l'educació pel moviment. ¿Què és el moviment creatiu? ¿És simplement lliure, espontani? Es realitzen sessions d'educació física consistents en proposar tasques, superació d'algunes dificultats, d'obstacles, i deixar als

alumnes que les resolguin lliurement per ells mateixos. Això és útil com a part d'un programa molt més complex, però hi ha educadors que es queden en això com el centre gairebé exclusiu del treball docent.

La confusió entre moviment espontani i natural és el primer error que aquí es fa patent. Els infants de les nostres ciutats i dels nostres pobles tenen una pobresa de moviments tan gran que, si es deixa a la seva simple elecció i iniciativa personal, la sessió es converteix en la canonització del deteriorament motor. Per retornar a la riquesa del moviment natural potser sigui necessari molt de treball, moltes estimulacions i, naturalment, tornar a educar el nen en la capacitat de superació i en l'esforç. Deixar que es facin malbé els anys d'infantesa i de joventut sense l'adquisició de l'hàbit a l'esforç és el frau més gran que es pot cometre als alumnes. L'educació física és una de les més naturals maneres d'introduir l'hàbit de l'esforç, que tan necessari li serà a qualsevol individu durant la vida.

El moviment repetit, que per la seva exclusivitat durant llargues èpoques, es va convertir en un sistema empobridor i poc motivant especialment per als mals executors —els que més necessiten l'educació pel moviment— no ha estat ben atès ni aprofitat per molts practicants de la psicomotricitat. L'antagonisme "moviment creatiu-moviment estereotipat" s'ha portat fins al seu extrem. Per crear vertaderament, sobretot per crear excel·lències, a més de molt esforç, és necessari sotmetre a domini moltes capacitats personals. Per arribar a tocar poèticament al piano han estat necessàries moltes automatitzacions de gestos motors, la incorporació a les execucions motores mecanitzades de moltes conductes apreses. Però també

Els moviments realment naturals són els que concorden amb les demandes biomecàniques del cos

El trencament amb el propi comportament natural és una automutilació que pot esdevenir letal

fora dels alts nivells d'excel·lència, la repetició pot ser útil quan serveix per assimilar la correcta execució del moviment. Cada execució té la seva tècnica adequada, condicionada per la realitat biomecànica. Aprendre d'un model, alternant assimilació visual i execució personal, una tècnica depurada en poques sessions, estalvia molts descoratjaments i gratifica per la més ràpida i millor execució. L'home és l'únic ésser capaç de transmetre innovació i excel·lència mitjançant models culturals. Aprendre les arts dels millors mestres és un definitiu progrés de la humanitat. Les altres espècies animals no disposen d'aquest estalvi d'energies i rutines, d'aquesta possibilitat d'avançar segles en uns dies; per això segueixen tancats durant mil·lennis en el seu repertori de moviments instintius.

Fer que les accions motrius siguin realment viscudes

Una profunda educació física és la que aconsegueix implicar en la tasca cinètica a tota la persona, la que aconsegueix que el moviment sigui plenament viscut. Allò que s'imposa de fora cap a dins, vector clàssic en l'ensenyament corporal, ni motiva profundament —amb escasses excepcions— ni adquireix en la pràctica les condicions necessàries per a allò "viscut". Per això, una educació física basada exclusivament en execucions i estereotips cinètics és pobra humanament. El gran gir de l'educació física a partir dels mètodes psicocinètics i psicomotricistes ha consistit precisament en la major vivenciació i, conseqüentment, en una més intensa motivació. Però aquesta gran trobada no justifica el menyspreu o, encara pitjor, la ignorància de notables beneficis pedagògics que ja existien, no des de fa anys, sinó des de

segles enrere, en l'educació física.

Sobretot, el que ha d'evitar la psicomotricitat qualsevulla escola educativa— és l'acceptació sense més ni més de la mediocritat. I no hem d'oblidar que l'execució motora espontània de l'home d'avui en dia és molt mediocre; en el futur encara ho serà més si no s'aconsegueix de posar en joc la seva pròpia pedrera motora abandonada. Això, però, no serà possible sense esforç de l'educador i del protagonista educat.

L'empobriment cinètic de l'home va venir arran de la servitud a la màquina, per l'oblit de l'esforç. Seria una utopia el fet d'intentar restaurar els hàbitats cinètics —la més profunda renovació educativa, que encara està per fer— sense un primer convenciment i una conseqüent campanya d'incitació a l'esforç.

6 Per trobar el "compàs espontani motor" de cada individu, FRAISSE, en l'obra citada, explica el procediment que va fer servir STERN: fer que el subjecte colpegi amb el dit sobre una taula seguint el seu ritme natural, és a dir, aquella cadència motora amb la qual el subjecte es trobarà més a gust. Aquesta simple activitat motora, amb la conseqüent implicació cortical i de la musculatura estriada, ha servit com a experiment base per establir el ritme psíquic personal, l'anomenat "tempo psíquico" de cadascú. És a dir, per a l'exploració del ritme psíquic de cada persona s'ha emprat un moviment voluntari, naturalment aquell moviment simple de locomoció molt parcial que es pot exercir sense una adaptació forçada. Aquest moviment voluntari simple (anomenat "espontani motor") s'ha correlacionat amb el balanceig natural de la cama del subjecte assegut, és a dir, del qual no toquen a terra, amb el balanceig de la mà quan el subjecte està dempeus: amb l'"espontani motor" executat amb el palmell de la mà o colpejant la taula amb un llapis (MISHIMA). Per un camí semblant d'exploració de l'espontani motor (sempre voluntari) s'han realitzat les exploracions de l'anomenat "compàs preferit". (Paul FRAISSE, ob. cit.).

7 De la ignorància sobre paleontologia deriva l'assignació pel llenguatge popular —en d'altres ocasions tan savi— de l'adjectiu "cavernícola" a la persona no civilitzada, retrògrada, primitiva, quan, precisament, la pintura en les caveres mostra la definitiva superioritat de la intel·ligència humana sobre els altres animals.

8 Si els últims avanços de la microelectrònica i la telemàtica, novíssim "crit" del maquinisme, serveixen per tal que l'home, delegant en les computadores les seves servituds tecnològiques, recuperi la seva humanitat, s'haurà donat un pas definitiu de retorn a la capacitat natural. És difícil predir si l'anomenada "alta tecnologia allibera l'home o si, més aviat, serà sumit en la més definitiva esclavitud envers la màquina. Són d'Erich FROMM aquests presagis: "Quan la majoria dels individus siguin com robots no hi haurà, en realitat, problemes per construir robots semblants als homes. La idea d'una computadora humanoide és un bon exemple de l'alternativa entre l'ús humà de les màquines i l'inhumà. La computadora pot enriquir la vida en molts aspectes, però la idea que substitueix l'home i la sida és la manifestació de la patologia actual." (*La revolució de l'esperança*. Ed. Fondo de cultura econòmica. Mèxic, 1980).

9 Ob. Cit.

10 FROM, E. *Anatomía de la destructividad humana*. Mèxic, 1975.

11 He abordat aquest tema a d'altres treballs. V. José Mª CAGIGAL, *Cultura intel·lectual i cultura física*. Ed. Kapeluz, Buenos Aires, 1979; Oh, deporte. *Anatomía de un gigante*. Ed. Miñón, Valladolid, 1981.

12 No ens ha d'espantar la paraula "tècnic" o "tecnificació". No consisteix en el moviment humà depauperat per la civilització tecnològica. Es refereix simplement a la conducta motora reconeguda com a vàlida, útil, a partir de la investigació. La ciència biomecànica aporta gran material que serveix per establir patrons bàsics, límits definitius, possibilitats d'adaptació, exigències esportives assolibles... racionalment deduits després de l'estudi de l'organisme.

NOTES

1. En algun escrit he recollit una llarga llista d'expressions més o menys equivalents que pretenen substituir a "educació física".

A determinades àrees culturals ja ho han fet. Per la seva utilitat per valorar el problema, incorpore aquí, a títol informatiu, les més significatives: *cultura física, cultura corporal, educació corporal, ciències de l'esport, ciència de l'esport, educació física i esportiva, pedagogia de l'esport, ciència dels exercicis físics i corporals, gimnologia, "scienza della attività motorica", ciència del moviment humà, antropocinètica, arts i ciències de l'esport i moviment, ciències de l'exercici, homocinètica, kinantropologia, teoria de l'esport, teoria de l'educació corporal, ciències de l'activitat*. Amb dades sobre la paternitat de l'expressió es pot veure aquesta llista a: J.M. Cagigal "Deporte: espectáculo y acción", Ed. Salvat, Barcelona, 1981.

2. S'ha de recordar que "Kiné", "cine" és una paraula grega que significa senzillament moviment.

3. Citat per Ashley MONTAGU: "El sentido del tacto (*Comunicación humana a través de la piel*)" Ed. Aguilar, Madrid 1981.

4. Ob. Cit.

5. V. Paul FRAISSE: "Psicología del ritmo". Ed. Morata, Madrid 1976.